

Oikeusneuvos Timo Ojala
Korkein oikeus
p. 02956 40131
s-posti: timo.j.ojala@oikeus.fi

Asiantuntijalausunto

4.3.2022

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Viite: Lakivaliokunnan lausuntopyyntö 25.2.2022

HE 13/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi

KAA 2/2019 vp Raiskauksen määritelmä suostumusperustaiseksi – Suostumus2018

LA 24/2020 vp Lakialoite laiksi rikoslain 17 luvun muuttamisesta

LA 96/2020 vp Lakialoite laiksi rikoslain 20 luvun 7 §:n muuttamisesta

Asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi

Aluksi

1. Hallituksen esityksessä seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi (HE 13/2022 vp) esitetään seksuaalirikoksia koskevien säännösten kokonaisuudistusta. Keskeisimpänä muutoksena aikaisempaan sääntelyyn nähden olisi raiskausrikosta koskevan säännöksen muuttaminen suostumusperusteiseksi. Myös muissa aikuisiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa keskeistä olisi se, että teon kohde ei osallistu siihen vapaaehtoisesti. Toisena keskeisenä muutoksena esitetään, että lapsiin (alle 16-vuotiaat) kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevat säännökset erotetaan pääosin aikuisia koskevista säännöksistä. Lisäksi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa sukupuoliyhteyden käsittävät teot erotetaan omiksi rangaistussäännöksiksi ja muita seksuaalisia tekoja koskee omat rangaistussäännökset. Seksuaalista ahdistelua koskevan rangaistussäännöksen soveltamisalaa esitetään laajennettavaksi nykyisestä ja sukupuoliyhteyden määritelmää ehdotetaan laajennettavaksi kattamaan myös tietyt koskettelemalla tapahtuvat teot.

2. Totean, että hallituksen esityksen mukainen kokonaisuudistus on tarpeellinen ja kokonaisuudistuksella seksuaalirikossääntely saatetaan vastaamaan nykypäivän tarpeita. Kokonaisuudistuksessa valitut lähtökohdat ja muotoillut rangaistussäännökset ovat myös pääosin onnistuneita. Hallituksen esityksessä on myös käsitelty niitä kysymyksiä, joita kansalaisaloitteessa (KAA 2/2019 vp) ja lakialoitteissa (LA 24/2020 vp ja 96/2020 vp) on ehdotettu. Jäljempänä käsittelen ensin ehdotettua rikoslain 20 luvun rakennetta ja sen jälkeen eräitä kokonaisuudistusta koskevan esityksen esille nostamia yksittäisiä kysymyksiä. Näissä asianomaisissa kohdissa käsittelen myös niitä näkökohtia, joita kansalaisaloitteessa ja lakialoitteissa on ehdotettu.

Luvun rakenne

3. Hallituksen esityksen mukaan alle 16-vuotiaisiin lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevat säännökset erotettaisiin aikuisiin kohdistuvia rikoksia koskevista säännöksistä. Tavoitteena on, että lapseen kohdistuvaan yksittäiseen seksuaalirikokseen sovellettaisiin pääsääntöisesti vain yhtä rangaistussäännöstä. Tämä lähtökohta on sääntelyä selkeyttävä. Tästä säännösten soveltamistilanteiden lähtökohtaisesta erottelusta johtuen on kuitenkin tärkeää tunnistaa ne mahdolliset tilanteet, joissa lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten soveltamisedellytykset eivät erityisesti lapsen ikää koskevan tahallisuusvaatimuksen osalta täyty, jolloin joudutaan arvioimaan aikuisiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevien säännösten soveltuvuutta, vaikka teko onkin kohdistunut tosiasiasa alle 16-vuotiaaseen lapseen. Epäselvyyttä ei saisi jäädä siitä, tulevatko tällöin sovellettaviksi rangaistussäännökset, jotka koskevat aikuisiin kohdistuneita tekoja. Sääntely ei saisi olla myöskään sillä tavoin aukollista, että teko jäisi sen seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavasta luonteesta huolimatta kokonaan rankaisematta sen vuoksi, että esimerkiksi lapsen ikää koskeva tahallisuusvaatimus ei täyty.
4. Mainituista syistä erottelua ei tule ymmärtää sillä tavoin ehdottomana, että aikuisiin kohdistuviin rikoksiin sovellettavia tunnusmerkistöjä ei voitaisi missään tilanteessa soveltaa, jos rikoksen kohteena oleva henkilö on tosiasiallisesti ollut alle 16-vuotias. Kun lapsenraiskaus tai seksuaalinen kajoaminen lapseen edellyttää tahallisuutta myös uhrin iän suhteen, nämä säännökset eivät tule sovellettaviksi, jos tahallisuus ei täyty. Tällöin tekoon tulisi soveltua yleiset seksuaalirikoksia koskevat säännökset, jos niiden tunnusmerkistöjen mukaiset edellytykset täyttyvät.
5. Lakiehdotuksen pykälistä tai hallituksen esityksen perusteluista ei ilmene, tulevatko tällöin ja millä edellytyksillä sovellettaviksi raiskausta tai seksuaalista kajoamista koskevat säännökset. Hallituksen esityksen perusteluissa (HE 13/2022 vp, s. 97) on tähän kysymykseen liittyen todettu, että jos tekoon soveltuu lapsenraiskaus tai seksuaalista kajoamista lapseen kohdistuva säännös taikka näiden rikosten törkeää tekemuotoa koskeva säännös, siihen ei sovellettaisi erikseen raiskausta, seksuaalista kajoamista tai

seksuaalista hyväksikäyttöä koskevia säännöksiä. Tulkitseen tätä niin, että tällä lausumalla tarkoitetaan myös sitä, että jos lapsiin kohdistuvien rikosten rangaistussäännös ei tule sovellettavaksi, tekoon voidaan soveltaa aikuisiin kohdistuvia rangaistussäännöksiä, jos niiden edellytykset täyttyvät.

6. Säännösten soveltamiseen ei saisi jäädä edellä todettuja epäselvyyksiä ja säännösten soveltamiskysymyksiä voisi olla aihetta selkeyttää tätä koskevalla nimenomaisella perustelulausumalla lakivaliokunnan mietinnössä.

Raiskausta koskevat rangaistussäännökset

7. Lakiehdotuksen mukaan raiskausta (1 §) koskeva sääntely muutettaisiin ns. suostumusperusteisen mallin mukaiseksi. Raiskaukseen syyllistyisi se, joka on sukupuoliyhteydessä sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti (1 § 1 mom). Raiskausta koskevassa säännöksessä olisi säännelty tyhjentävästi se, milloin osallistumista sukupuoliyhteyteen ei ole pidettävä vapaaehtoisena (1 § 2 mom). Säännöksen mahdollisimman yhdenmukaisen ja ennakoitavan soveltamisen kannalta on tärkeää, että vapaaehtoisuuden puuttumista koskevat edellytykset mainitaan nimenomaisesti rangaistussäännöksessä.
8. Suostumusperusteisen sääntelymallin mukaisessa rangaistussäännöksessä keskeinen kriteeri koskee erityisesti sitä, miten vapaaehtoisuus tai sen puuttuminen arvioidaan. Tätä kriteeriä tulkittaessa huomioon otettavia näkökohtia on laajasti selostettu hallituksen esityksen perusteluissa (s. 97-105). Vaikka tätä säännöksen soveltamisen kannalta keskeistä kriteeriä on pidettävä osin vaikeasti tulkittavana, kriteeriä on pidettävä suostumusperusteisessa mallissa olennaisena osana tunnusmerkistöä.
9. Säännöksessä säädettäisiin myös siitä, että vapaaehtoisuudesta ei olisi kysymys pakottamista koskevissa tilanteissa eikä tilanteissa, joissa henkilö ei ole voinut tietyissä olosuhteissa muodostaa tai ilmaista tahtoaan. Lakiehdotuksen mukaan raiskauksen soveltamisala laajenisi nykyisestä erityisesti sen suhteen, että esimerkiksi pelkotilan tai voimakkaan päihtymyksen ei tarvitsisi merkitä kyvyttömyyttä tahdon muodostukseen. Riittävää olisi, että tällainen tila merkitsisi sitä, että henkilö ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan. Hallituksen esityksen perustelujen (s. 103) mukaan osallistumista ei olisi pidettävä vapaaehtoisena, vaikka henkilö tällaisessa tilanteessa näennäisesti ilmaisisi osallistuvansa sukupuoliyhteyteen vapaaehtoisesti.
10. Arviointi sen suhteen, milloin henkilö 1 §:n 2 momentin 3 kohdan tarkoittamissa olosuhteissa ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan, ei ole kaikissa tilanteissa näytöllisesti eikä oikeudellisesti helppo. Tätä vaikeutta lisää ehdotettu muotoilu siitä, että riittävää olisi, että henkilö ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan, jolla ei tarkoitettaisi nykyisessä

sääntelyssä vaadittua kykenemättömyyttä. Rajanveto esimerkiksi sen suhteen, milloin voimakkaassa päihtymystilassa oleva henkilö, joka ei ole kuitenkaan tiedoton, on voinut muodostaa ja ilmaista tahtonsa sukupuoliyhteyteen ja milloin kysymys on puolestaan hallituksen esityksen tarkoittamasta näennäisestä suostumuksesta, on tulkinnanvarainen. Säännöksen 3 kohdan suhde 1 kohdan pääsääntöön nähden jää osin epäselväksi ja tulkinnanvaraiseksi sen suhteen, tarkoitetaanko 3 kohdassa täsmentää 1 kohdan pääsääntöä vai onko kysymys siitä erillisestä soveltamistilanteesta. Tätä tulkinnanvaraisuutta voi tosin olla vaikea säännöstasolla selkeyttää.

11. Edellä raiskauksen kohdalla mainitut näkökohdat koskevat soveltuvien osin myös lakiehdotuksessa esitettyä seksuaalista kajoamista (3 §).
12. Raikausta koskevan säännöksen muuttaminen suostumusperusteiseksi ja erityisesti 1 §:n 2 momentin 3 kohdassa mainittu erityisen valta-aseman vakavan väärinkäytön tilanne edellyttää myös sen arviointia, onko erillinen säännös seksuaalisesta hyväksikäytöstä tarpeellinen. Hallituksen esityksessä seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös on esitetty säilytettäväksi, kun taas kansalaisaloitteessa (KAA 2/2019 vp) seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös on esitetty poistettavaksi. Pidän hallituksen esityksessä esitetyllä tavalla seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen säilyttämistä tarpeellisenä.
13. Seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös olisi ehdotuksen mukaan toissijainen niihin rikoslain 20 luvun muihin säännöksiin nähden, joista voidaan tuomita yhtä ankara tai ankarampi rangaistus kuin seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Seksuaalinen hyväksikäyttö käsittäisi hallituksen esityksen mukaan asemaa hyväksikäyttäen tehdyt sukupuoliyhteydet ja muut seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavat seksuaaliset teot tietyissä olosuhteissa, jotka eivät täyttäisi raiskauksen tunnusmerkistöä. Seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen 1 momentin 1 ja 2 kohtien kohdalla on selvää, että jos teko kohdistuu alle 16-vuotiaaseen, tekoa arvioidaan lähtökohtaisesti lapsenraikausta tai seksuaalista kajoamista lapseen kohdistuvien rangaistusäännösten perusteella. Näissä tilanteissa seksuaalinen hyväksikäyttö täydentää sääntelyä niissä poikkeuksellisissa tilanteissa, joissa tekijän tahallisuus ei täytyisi lapsen iän suhteen. Niissä tilanteissa, joissa teko kohdistuu säännöksessä tarkoitetuissa olosuhteissa yli 16-vuotiaaseen, mutta alle 18-vuotiaaseen lapseen, asiassa olisi ensisijaisesti tarkasteltava raiskauksen ja seksuaalisen kajoamisen täyttymistä ja seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös laajentaisi tietyissä tilanteissa teon rangaistavuutta. Erilaisten valta-asemien erilaisuuden ja siihen liittyen aseman väärinkäyttötilanteiden moninaisuuden vuoksi olisi vaikeasti perusteltavissa, että kaikki tällaiset teot täyttäisivät raiskauksen tai seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistön.
14. Seksuaalisen hyväksikäytön rangaistussäännöksen 1 momentin 3 ja 4 kohtia tulee puolestaan tulkita yhdessä raikausta ja seksuaalista kajoamista koskevien

tunnusmerkistöjen kanssa. Jos valta-asemassa oleva kohdistaa sukupuoliyhteyden tai muun seksuaalisen teon henkilöön, joka ei ole ilmaissut osallistuvansa siihen vapaaehtoisesti, valta-asemassa oleva syyllistyy jo pääsäännön mukaisesti raiskaukseen tai seksuaaliseen kajoamiseen. Lisäksi erityistä valta-asemaa voidaan käyttää vakavasti väärin siten, että henkilöllä ei ole ollut aitoa mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista tahtoaan. Tällöinkin kysymys olisi raiskauksesta tai seksuaalisesta kajoamisesta. Niissä tilanteissa, joissa kysymys ei ole erityisen valta-aseman vakavasta väärinkäytöstä, seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös täydentää ja laajentaa rangaistavina pidettävien tekojen alaa siihen nähden, että seksuaalisesta hyväksikäytöstä ei olisi erillistä rangaistussäännöstä ja valta-aseman väärinkäyttöä arvioitaisiin ainoastaan raiskauksen tai seksuaalisen kajoamisen perusteella.

15. Seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva rangaistussäännös mahdollistaa myös sen, että raiskausta ja seksuaalista kajoamista koskevat rangaistussäännökset käsittävät vain yhden rangaistusasteikon eikä vähemmän vakavia tekemuotoja ole tarvetta säätää raiskausta tai seksuaalista kajoamista koskevissa tunnusmerkistöissä erikseen. Tältä osin voidaan viitata esimerkiksi Ruotsissa voimassa olevaan raiskausta koskevaan säännökseen (brottsbalken 6:1 §), jossa on erillinen rangaistusasteikko vähemmän vakavia tekoja varten. Näillä perusteilla pidän hallituksen esityksessä ehdotettua säännöstä seksuaalisesta hyväksikäytöstä perusteltuna ja tarpeellisena.

Törkeän seksuaalisen kajoamisen ankaroittamisperusteet

16. Törkeän seksuaalisen kajoamisen (4 §) ankaroittamisperusteet olisivat osin eri sisältöiset kuin törkeässä raiskauksessa. Ehdotetun 4 §:n 1 momentin 1 kohdassa ei mainittaisi vaikean ruumiinvamman, vakavan sairauden tai hengenvaarallisen tilan aiheuttamista eikä ankaroittamisperusteena olisi seksuaalisen kajoamisen tekemistä erityisen raa'alla tai julmalla tavalla. Hallituksen esityksen perustelujen (s. 110) mukaan näissä törkeän pahoinpitelyn täyttävissä ankaroittamisperusteissa sovellettaisiin erikseen törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistöä eli tekijä tuomittaisiin tällöin törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta ja törkeästä pahoinpitelystä. Näiden ankaroittamisperusteiden osalta erilainen ratkaisu törkeään raiskaukseen nähden perustuu nähdäkseni siihen, että törkeän pahoinpitelyn rangaistusasteikko on ankarampi kuin ehdotetussa törkeässä seksuaalisessa kajoamisessa. Tästä näkökohdasta tarkasteltuna ratkaisu vaikuttaa perustellulta.
17. Logiikka ei kuitenkaan ole välttämättä täysin aukoton. Ankaroittamisperusteena (4 § 1 momentti 1 kohta) on mainittu vakavan väkivallan käyttö, joka voi olla hallituksen esityksen perustelujen mukaan esimerkiksi teräasetta käyttäen tehtyä väkivaltaa (s. 106). Tällöin ei välttämättä aiheudu samalla vaikeaa ruumiinvammaa tai hengenvaarallista tilaa, jolloin nämä viimeksi mainitut törkeän pahoinpitelyn ankaroittamisperusteet eivät täytyisi, mutta teossa täytyisi törkeän pahoinpitelyn teräaseen käyttämisestä koskeva ankaroittamisperuste. Hallituksen esityksen perustelujen valossa tilanne on sovellettavien tunnusmerkistöjen

suhteen epäselvä, mutta ilmeisesti on ajateltu, että teräasetta käyttäen tehty seksuaalinen kajoaminen arvioitaisiin yksin törkeän seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistön perusteella, jos väkivalta liittyy yksinomaan seksuaalirikoksen tekemiseen, vaikka teko samalla voisi täyttää törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Tulkinallinen tilanne on tältä osin epäselvä ja osin epätydyttävä sen suhteen, syrjäyttääkö erityissäännös tässä tapauksessa yleissäännöksen.

Seksuaalinen ahdistelu

18. Seksuaalinen ahdistelu esitetään laajennettavaksi koskemaan koskettelun lisäksi kosketteluun voimakkuutensa tai toistuvuutensa vuoksi vakavuudeltaan rinnastettavalla tavalla sanallisesti, lähettämällä tai esittämällä viestin tai kuvan, ottamalla kuvan tai itseään paljastamalla taikka muulla vastaavalla tavalla toiseen kohdistuviin seksuaalisiin tekoihin, joka on omiaan loukkaamaan tämän seksuaalista itsemääräämisoikeutta.
19. Nykyisin voimassa olevan seksuaalisen ahdistelun rajaamista ainoastaan koskettelemalla tapahtuviin tekoihin perusteltiin erityisesti rikosoikeudellisella laillisuusperiaatteella. Nykyisen säännöksen hallituksen esityksen (HE 216/2013 vp) käsittelyn yhteydessä perustuslakivaliokunta katsoi lausunnossaan (PeVL 6/2014 vp), että säännökseen sisältyvää avointa tekotapaa ("koskettelemalla tai muulla siihen vakavuudeltaan rinnastettavalla tavalla") on lähtökohtaisesti pidettävä rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisena (ks. PeVL 48/2002 vp, s. 3/II). Perustuslakivaliokunnan mukaan seksuaalisen häirinnän erityisluonteeseen kuitenkin kuuluu, että häirintää voi olla varsin monentyyppistä (vrt. PeVL 16/2013 vp, s. 4/I). Valiokunta totesi, että laillisuusperiaatteen kannalta tuolloin ehdotettua tunnusmerkistöä tulisi täsmentää esimerkiksi sisällyttämällä siihen joitakin nimenomaisesti kuvattuja tekotapoja, jotta kyseisen rangaistussäännöksen perusteella voidaan riittävän hyvin ennakoida, millaisia tekoja pidetään rangaistavina. Lakivaliokunta katsoi tuolloin antamassaan mietinnössä (LaVM 4/2014 vp) ongelmalliseksi täsmentää säännöstä esimerkkiluettelolla ja säännös rajattiin koskemaan vain koskettelemalla tapahtuvat teot.
20. Pidän perusteltuna, että seksuaalinen ahdistelu laajennettaisiin seksuaalisten tekojen moninaisuuden vuoksi koskemaan myös kosketteluun rinnastuvia muitakin seksuaalisia tekoja. Seksuaalisten tekojen ala on laaja ja rangaistavien seksuaalisten tekojen ala määrittyy osin eri tavoin aikuisiin ja lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Seksuaalisten tekojen alaa onkin jouduttu arvioimaan erityisesti lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Nyt näistä vakiintuneesti seksuaalisten tekojen piiriin kuuluvista teoista on nostettu ehdotetun seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen esimerkkiluetteloon tietyt seksuaaliset teot, joiden voidaan ajatella olevan aikuisten välisessä seksuaalisessa ahdistelussa tyypillisimpiä ja rinnastuvan vakavuutensa tai toistuvuutensa perusteella kosketteluun.

21. Hallituksen esityksessä (HE 13/2022 vp s. 39-42) on perusteltu esimerkkiluettelon lisäämistä ja sen suhdetta rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen. Pidän esimerkkiluetteloa sisällöltään pääosin hyvänä. Tarkempaa pohdintaa aiheuttaa lähinnä luettelossa mainittu kuvan ottaminen. Seksuaalisten tekojen joukkoon on tässä säännöksessä ja myös seksuaalisessa kajoamisessa katsottu kuuluvan kuvan ottaminen (HE 13/2022 vp s. 109 ja 117). Kuvan ottamista seksuaalisena tekona ei ole hallituksen esityksen perusteluissa tarkasteltu erityisen analyttisesti ja kuvan ottamisen kohdalla on pidetty selvänä, että sellainen kuuluu seksuaalisten tekojen joukkoon myös aikuisten välisessä kanssakäymisessä. Hallituksen esityksen perustelujen (s. 117) mukaan seksuaalisessa ahdistelussa kysymykseen tulisi esimerkiksi kuvan ottaminen hameen alta, kun taas vakavimmat teot, kuten esimerkiksi toisen sukuelimen tai sukupuoliyhteyden kuvaaminen, arvioitaisiin seksuaalisena kajoamisena. Totean, että oikeuskäytännössä tulkinta ei ole ollut ainakaan aikaisemman sääntelyn aikana näin selvä.

Esimerkiksi eräässä Helsingin hovioikeuden vuonna 2017 antamassa tuomiossa arvioitiin aikuisten (puolisot) välistä kuvaamista ja sitä, täyttikö nukkumassa olleen alastoman puolison kuvaaminen seksuaaliseen tekoon pakottamisen tunnusmerkistön. Tapauksessa syytetty oli kuvannut nukkumassa ollutta asianomistajaa siten, että kuvissa oli näkynyt tämän alastonta vartaloa, kuten rinnat, takapuoli ja häpykarvoitus. Kuvaamistilanteisiin ei ollut selvitetty liittyneen mitään seksuaalista kanssakäymistä. Syytetty ei ollut kosketellut asianomistajaa tai muuttanut asianomistajan asentoa taikka asetellut tätä erityisesti kuvaamista varten. Syytetty oli kuvannut sen, minkä hän oli omin silmin nähnyt. Kuvaamisen lisäksi tekoon ei ollut liittynyt muuta asianomistajaa loukkaavaa seikkaa. Hovioikeus katsoi, että kuvaamisessa ei näissä olosuhteissa ollut kysymys seksuaalisesta teosta kyseisen rangaistussäännöksen edellyttämällä tavalla.

Hovioikeuden tuomion perusteluissa on käsitelty kuvaamista erilaisten esimerkkien valossa ja todettu muun muassa vakiintuneena kantana, että yleisiin suihkutiloihin tai kauppaliikkeiden sovituskoppeihin asennettujen kameroiden kuvaamisen tilanteissa tekijää ei ole tuomittu seksuaalirikoksesta, vaan tyypillisesti salakatselusta tai rikoslain 17 luvun 18 §:n tarkoittamasta rikoksesta.

22. Vaikka kuvan ottaminen seksuaalisen ahdistelun tekotapana on tarkoitettu perustelujen valossa rajattavaksi fyysistä koskettelua lähellä olevaksi hameen alta kuvaamiseksi, kuvan ottamisen kohdalla esiin voi nousta ongelmallisia soveltamistilanteita, kuten esimerkiksi, onko urheiluhallin pukuhuoneeseen piilotetulla kameralla kuvaaminen rangaistavaa seksuaalisena ahdisteluna tai onko yleisellä paikalla päihtymyksen vuoksi osittain alastomana makaavan kuvaaminen rangaistavaa seksuaalisena ahdisteluna vai jopa ankarammin rangaistavana seksuaalisena kajoamisena. Kuvan ottaminen erillisenä tekotapana mainiten vaikuttaisi laajentavan rangaistavuutta paitsi seksuaalisen ahdistelun kohdalla, mutta heijastusvaikutuksen vuoksi myös muissa seksuaalirikoksissa sillä tavoin hallitsemattomasti, että sitä koskevan tekotavan maininnan tarpeellisuutta esimerkkiluettelossa voisi olla vielä syytä harkita.

Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset

23. Sukupuoliyhteys alle 16-vuotiaan lapsen kanssa tulisi lähtökohtaisesti arvioitavaksi lapsenraiskauksena tai erikseen mainittujen ankaroittamisperusteiden täytyessä törkeänä lapsenraiskauksena. Muu kuin sukupuoliyhteyden käsittävä alle 16-vuotiaaseen kohdistuva seksuaalinen teko tulisi arvioitavaksi seksuaalisena kajoamisena lapseen tai sen törkeänä tekemuotona. Säännökset ovat sisällöltään pääosin selviä.
24. Lapsenraiskaus ja seksuaalinen kajoaminen lapseen olisi kysymyksessä riippumatta siitä, kumpi osapuolista on ollut aktiivinen. Myöskään silloin, jos teossa täytyisi raiskauksen tai seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistö, näistä teoista ei rangaistaisi erikseen. Erottelu aikuisiin ja lapsiin kohdistuviin rikoksiin sovellettavista tunnusmerkistöistä ei edellä kohdissa 3-6 mainituista syistä voi kuitenkaan olla ehdoton.
25. Lapsenraiskaus tai seksuaalinen kajoaminen lapseen voisi eräissä vakavuudeltaan vähäisemmissä tilanteissa tulla arvioitavaksi lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä. Tämän rikoksen rangaistusasteikko (4 kk – 6 vuotta) olisi lievempi kuin lapsenraiskauksessa (2 – 10 vuotta), mutta sama kuin seksuaalisessa kajoamisessa lapseen (4 kk – 6 vuotta). Valittu ratkaisu on poikkeuksellinen siihen nähden, että lähtökohtaisesti lievemmin arvioitavasta teosta (lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö) käytettävä rangaistusasteikko on sama kuin ankarammin arvioitavassa teossa (seksuaalinen kajoaminen lapseen).
26. Vaikka ehdotetun sääntelyn lähtökohtana onkin, että alle 16-vuotiaaseen lapseen kohdistunutta sukupuoliyhteyden käsittävää tekoa pidetään lapsenraiskauksena, käytännössä on tilanteita, joissa teko on tekotavan, osapuolten keskinäisen suhteen tai muiden olosuhteiden vuoksi luonteeltaan vähemmän vakava. Nykyisin tällainen teko voi tulla arvioitavaksi törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön asemesta lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä. Hallituksen esityksen mukaista sääntelymallia voidaan kuitenkin pitää perusteltuna sen vuoksi, että tällöin perustilanteissa sukupuoliyhteydet ja muut seksuaaliset teot arvioidaan omien tunnusmerkistöjen perusteella ja molemmissa tilanteissa vakavuudeltaan vähentävien seikkojen vallitessa tehtyjä tekoja arvioidaan erillisen molempia tekemuotoja koskevan tunnusmerkistön perusteella ja myös eri rikosnimikkeen perusteella.
27. Hallituksen esityksen mukainen sääntely sisältää nykyisen sääntelyn kaltaisen rajoitussäännöksen (17 §). Tarkoituksena olisi nykyistä käytäntöä vastaavasti turvata, että nuorten keskinäinen seksuaalinen kanssakäyminen ei ole rangaistavaa, jos samalla ei loukata toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Rajoitussäännös sisältää nykyisinkin kriteerin siitä, että nuorten keskinäisessä kanssakäymisessä teko ei saa loukata seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaaminen voisi

rajoitussäännöksen tarkoittamassa tilanteessa olla käsillä jo esimerkiksi painostuksen tai taivuttelun kautta (HE 282/2010 vp s. 106) eli varhaisemmassa vaiheessa kuin esimerkiksi esitetyssä raiskauksen edellyttämässä vapaaehtoisuuden puuttumisessa (ks. myös KKO 2018:74, erityisesti kohdat 16–21). Nuorten välisissä tilanteissa voikin olla seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaamisen vakavuuden kannalta erilaisia tilanteita. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa kaksi 15-vuotiasta on ollut keskenään sukupuoliyhteydessä siten, että kumpikin on sinänsä osallistunut siihen vapaaehtoisesti, mutta rajoitussäännös ei sovellu sen takia, että toinen on suostunut sukupuoliyhteyteen painostuksen tai taivuttelun seurauksena. Hallituksen esityksessä (HE 13/2022 vp s. 129) todetuin tavoin tällaisissa tilanteissa lapsenraiskausta koskevan säännöksen sijasta ehdotettu 16 §:n säännös voisi tulla sovellettavaksi vakavuudeltaan vähäisimmissä seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaamistilanteissa. Myös tästä näkökulmasta tarkasteltuna erillinen 16 §:n säännös kattaen sukupuoliyhteydet ja muut seksuaaliset teot on perusteltu.

Kuvat ja kuvatalenteet

28. Rikoslain 20 lukuun esitetään lisättäväksi uutena aikuisiin kohdistuvana seksuaalirikoksena seksuaalisen kuvan laiton levittäminen (7 §) ja lisäksi lapsiin kohdistuen nykyisin rikoslain 17 luvussa olevat säännökset esitetään osin uudelleen muotoiltuina siirrettäväksi rikoslain 20 lukuun (19-21 §:t). Nämä viimeksi mainitut säännökset koskevat samaa kysymystä, jota myös lakialoitteessa (LA 24/2020 vp) käsitellään. Pidän hallituksen esityksen (HE 13/2022 vp) mukaista esitystä siitä, että kuvatalenteita koskevat säännökset sisällytetään rikoslain 20 lukuun ja myös esitetyt rangaistustasoja perusteltuina. Lakialoite ei nähdäkseni anna tältä osin aihetta esitetyn sääntelyn tarkennuksiin.

Rangaistukset

29. Esitetty säännöskokonaisuus merkitsee rangaistustason ankaroitumista nykyisin voimassa olevaan sääntelyyn nähden. Ankaroituminen toteutuisi erityisesti sitä kautta, että aikaisempaa useampi sukupuoliyhteyden käsittävä teko tulee arvioitavaksi raiskauksena taikka lapsen kohdistuessaan lapsenraiskauksena tai törkeänä lapsenraiskauksena. Lisäksi sukupuoliyhteyden määritelmän laajentamisesta seuraisi, että seksuaalisen teon katsottaisiin aikaisempaa useammin käsittävän sukupuoliyhteyden, mikä johtaisi ankaramman rangaistussäännöksen soveltamiseen.
30. Erityisesti lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistusasteikkoja on muutettu useasti vuoden 2010 jälkeen. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä on myös arvioitu seksuaalirikoksista tuomittavien rangaistusten tasoa eli rangaistuksen pituutta ja lajia. Näistä ratkaisuista ilmenee muun ohella, että lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa tekotavat ja tekojen vahingollisuus voivat olla samankin rikosnimikkeen sisällä moitittavuudeltaan hyvin erilaisia. Ehdotuksen mukaisten törkeimpien lapsen kohdistuvien seksuaalirikosten eli

törkeän lapsenraiskauksen (rangaistusasteikko 4–12 vuotta vankeutta) ja törkeän seksuaalisen kajoamisen lapseen (rangaistusasteikko 2–10 vuotta vankeutta) tunnusmerkistöt voivat nekin tulla sovellettaviksi moitittavuudeltaan hyvin erilaisissa tilanteissa. Samalla näiden säännösten soveltamisala laajentuisi aikaisempaan sääntelyyn nähden. Tähän nähden rangaistusasteikot erityisesti ehdotettujen vähimmäisrangaistusten ankaruuden vuoksi merkitsevät varsin tuntuvaan ankaroitumista voimassa olevaan sääntelyyn nähden. Selvänä ei voida pitää, että kaikki mainittujen säännösten soveltamisalaan sisältyvät teot edustaisivat törkeimpinä pidettäviä seksuaalirikoksia. Tästä voi olla seurauksena, että tuomioistuinten ratkaisutoiminnassa tekojen kokonaistörkeyden arviointi nousee vielä aikaisempaa merkityksellisempään asemaan (ks. myös KKO 2011:102).

31. Hallituksen esityksen mukaan törkeän seksuaalisen kajoamisen lapseen rangaistusasteikko olisi 2-10 vuotta ja lapsenraiskauksen asteikko olisi 2-10 vuotta eli molemmissa tilanteissa vähimmäisrangaistus nousisi nykyisestä yhdestä vuodesta kahteen vuoteen. Hallituksen esityksen mukaiset vähimmäisrangaistukset vastaavat lakialoitteen (LA 96/2020 vp) ehdotusta, joten tältä osin lakialoite ei antaisi aihetta rangaistusasteikkojen uudelleen arviointiin.

Muita huomioita

32. Rikoslain 8 luvun 1 §:n vanhentumista koskevaa säännöstä esitetään muutettavaksi vastaamaan ehdotettuja rikosnimikkeitä. Tämä herättää kysymyksen siitä, miten rikosoikeudellista lievemmän lain periaatetta tulkitaan tällaisessa tilanteessa, kun tekohetkellä on voimassa erilainen vanhentumista koskeva säännös kuin tuomitsemishetkellä, jolloin tekohetken rikosnimikettä ei välttämättä enää mainita vanhentumista koskevassa säännöksessä. Hallituksen esityksessä (HE 13/2022 vp s. 63 ja 95) on todettu, että muutoksella ei lievennettäisi sääntelyä ja että muutoksella ei ole tarkoitus puuttua nykyisin rangaistavaksi säädettyjen tekojen syyteoikeuden vanhentumiseen.
33. Hallituksen esityksessä omaksuttu lähtökohta vastaa sitä, miten esimerkiksi hallituksen esityksessä (HE 212/2018 vp) asiaa on tarkasteltu, kun rikoslain vanhentumista koskevasta säännöksestä poistettiin maininta pakottamisesta sukupuoliyhteyteen. Hallituksen esityksessä (HE 212/2018 vp) on tältä osin todettu seuraavasti:

”Sukupuoliyhteyteen pakottamista koskeva rangaistussäännös on kumottu lailla 509/2014, joten viittaus siihen poistettaisiin tarpeettomana. Selvyyden vuoksi on syytä todeta, että rikoksen vanhentumiseen sovelletaan sen tekohetkellä voimassa ollutta vanhentumislainsäädäntöä, jollei tuomitsemishetken vanhentumislainsäädäntö johda vastaajan kannalta lievempään lopputulokseen (ks. RL 3:2.1—2). Tämä ilmenee muun muassa hallituksen esityksistä 44/2002 vp (s. 37) ja 169/2005 vp (s. 60/I) sekä lakivaliokunnan mietinnöstä 15/2005 vp (s. 3/II). Sukupuoliyhteyteen pakottamista koskevan säännöksen kumoaminen ja tekojen siirtyminen rangaistavaksi raiskausta koskevien säännösten nojalla ei

Oikeusneuvos Timo Ojala
Korkein oikeus
p. 02956 40131
s-posti: timo.j.ojala@oikeus.fi

Asiantuntijalausunto

4.3.2022

merkinnyt kohtelun lieventymistä, joten sukupuoliyhteyteen pakottamisten vanhentumiseen sovelletaan rikoslain 8 luvun 1 §:n 5 momenttia sellaisena kuin se on laissa 540/2011 (1.6.2011—31.8.2014 tehdyt rikokset), 1161/2005 (1.1.2006—31.5.2011 tehdyt rikokset) tai 138/1973 (1 mom., 1.1.1999—31.12.2005 tehdyt rikokset).”

34. Myös tässä uudistuksessa lähtökohtana on, että tekojen siirtyminen rangaistavaksi uusien tunnusmerkistöjen perusteella ei merkitse kohtelun lieventymistä ja että ennen uudistuksen voimaantuloa tehtyjen tekojen vanhentumiseen voidaan soveltaa tekoaikana voimassa ollutta vanhentumissääntelyä, vaikka aikaisempaa rikosnimikettä ei välttämättä enää mainitakaan uudessa säännöksessä. Kysymys on kuitenkin rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta tärkeästä kysymyksestä, joten pitäisin perusteltuna, että lakivaliokunta mietinnössään lausuisi asiasta nimenomaisesti, kun tätä kysymystä koskevat hallituksen esityksen perustelut ovat huomattavasti suppeammat kuin esimerkiksi edellä viitatussa aikaisemmassa hallituksen esityksessä (HE 212/2018 vp) samasta aiheesta esitetyt perustelut.
35. Olen edellä eri asiayhteyksissä ottanut kantaa myös niihin kysymyksiin, joita kansalaisaloitteessa (KAA 2/2019 vp) tai lakialoitteissa (LA 24/2020 vp ja LA 96/2020 vp) on ehdotettu. Hallituksen esityksessä (HE 13/2022 vp) ehdotetut sääntelyratkaisut ovat näidenkin kysymysten osalta perusteltuja eikä edellä mainitut aloitteet anna itselleni aihetta arvioida tilannetta toisin.
36. Muilta osin minulla ei ole lausuttavaa hallituksen esityksestä, kansalaisaloitteesta ja lakialoitteista.

Oikeusneuvos
OTL, VT

Timo Ojala